

מבוא לספר "צוף דבש" – פירוש על חמישה חומשי תורה של הרה"ג הרב וידאל הצרפתי

א. רבי וידאל – תולדותיו

רבי וידאל זיע"א מגדולי חכמי פאס שבמרוקו במאה הטי"ז, היה דור שלישי למגורשי ספרד ושימש בעירו כאב"ד. בין חברי בית דינו נמנה הרב אהרן בן חיים זצ"ל, בעל "קרבן אהרן" על הספרא. משפחתו של הרב רוי"ה (רבי וידאל הצרפתי זיע"א), משפחת צרפתי, העמידה דורות של רבנים, אב"ד ותלמידי חכמים גדולים, והיא מתייחסת, ע"פ מרן החיד"א זיע"א, לרבנו תם ולרש"י. ב"שם הגדולים" ח"א, מערכת גדולים אות ו"ו, כותב עליו מרן החיד"א זיע"א:

"אחד מגאוני המערב הקדומים, והרב קרבן אהרן היה מבית דינו. חיבר השגות על הרא"ם ונדפסו בספר נימוקי שמואל להרב נכדו ועוד. חיבר ס' צוף דבש וכו' והיה אב"ד ק"ק פיס יע"א. ושמעתי שחיבר ס' אמרי יושר באור על מדרש רבה ודבריו בקצור מופלג וצריכים עיון ועומק ואח"כ יטעום המעיין מחכמתו כי רבה והס' הנזכר הוא בכ"י. ועוד שמעתי שחיבר הרב פי' על ספרא. וחיבר קצת פי' על התורה כ"י. ואני הדל לקטתי קצת מפירושו וכתבתיו בקונטרס סבר יוסף בס"ד. והנה הרב הוא נכד הרב הגדול מה' וידאל הצרפתי הראשון. והרב המובהק מר קשישא מה' אליהו הצרפתי ה' יאריך ימיו ושנותיו אב"ד ור"מ בעיר גדולה לאלקים פיס יע"א הוא נכד נכדו של מה' וידאל בעל צוף דבש. ויש לו יחס עד רבינו תם בן בתו של רש"י. ושמעתי שהרב רבי אליהו נר"ו הנזכר הוא דור חמשה עשר לרבינו תם הנזכר הידוע זי"ע והרב אליהו הנז' תלמיד מהרב המופלא ח"ק כמהר"ח י' עטר ז"ל."

הרב רבי דוד עובדיה שליט"א, בספרו "פאס וחכמיה" ח"א (עמ' 108), הביא דברי הסבר לדברי מרן החיד"א הנ"ל זי"ל:

"מ"ש [הרב החיד"א] ספר אמרי יושר על מדרש רבה הוא בכת"י, כבר הודפס בוורשא בדפוס רבי יצחק גאלדמאן בשנת 1874 למספרם. וכתוב בתחילת ההקדמה בזה הלשון: 'באור אמרי מדרש רבה וזה שמו אמרי יושר בס' רבות יודיע פשר, יסדו וחברו בכושר, איש אשר בביתו הון ועושר, הן אל כביר, ולרגעים גביר, דגמיר וסביר, גזיזי דברדא תביר, גדול בדורו כשמואל בדורו, הוא זיוו הוא הדרו, ה"ה מרנא ורבנא הרב הכולל בן שחר הילל, כמוה"ר וידאל הצרפתי זצלה"ה. ומ"ש [הרב החיד"א] ויש לו יחס עד רבינו תם, כן כתב ג"כ בהקדמת ספר תומת ישרים זי"ל: 'ישוב בא לידינו ספר הר"י של החכם הנעלה מוהר"ר אברהם צרפתי ז"ל מבני בניו של הרב בעל ברכת אברהם מגזע רש"י ז"ל, והיה מוגה מידי אבותיו ואבות אבותיו הקדושים ז"ל, גם

אותם העתקתי בתוך הרי"ף הנזכר ע"כ. וכן כתוב בספר ברכת אברהם שהוא מגזע רש"י ומן המקובל אצלנו שבני משפחת צרפתי שבאו מגירוש לפאס ושעלו לצפת שורש אחד להם".

הוא בין חכמי המערב המעטים שספריהם זכו לראות אור, והרב יוסף בן נאים זצ"ל בעל "מלכי דרבנן" רואה בכך אות ומופת "כמה גדולה ורמה זכות הגאון מוהר"ר רוי"ה זיע"א" (מלכי דרבנן כ"ט, ע"א).

היה נודע בשערים כדרשן חשוב וכמשיב לבותיהם של אנשים לאביהם שבשמים, ובהיותו זקן, חסיד ועניו, בחרו בו בשעת צרה להתפלל ולהזעיק את העם שייכנע לבם וישובו בתשובה. וכך מובא בספר מלכי דרבנן לרב יוסף בן נאים זצ"ל הנזכר, אות ו"ו (כ"ט, ע"ב):

"ובסי דברי הימים כ"י שבידינו המיוחס למוהר"ר שמואל אבן דנאן זצ"ל כתב שבניסן שי שעיג היתה עצירה גדולה וכמעט שיבשה הארץ והתבואה וגזרנו תענית יום ז"ך לניסן וכו'. וביום ר"ח אייר התענינו שלא כדעת כל החכמים והוציאנו ב' ס"ת וכו' ואמרנו כל נדרי ג"פ וכו' ועשינו צדקה יפה והחכם המתפלל היה זקן וחסיד ועניו כמוה"ר וידאל הצרפתי הנקרא סיניור והוכיח את העם ולקח את הנושא של דרוש והיה בעור בשרם בהרות ומאמר תזית הסיבי עיניך, משל למלך שכעס על מטרונו וכו' וכו' וביום ה' עשינו תענית ג' ויתקבצו הקהל כולם במקום הנז' יחיפים ובהכנעה גדולה ודרש ג"כ החכם הנז' ונשא הנושא אל כלי חרס על מים חיים ר"ל שראוי להתגודד בכלי חרס וכו'. והמאמר למה תוקעין בקרנות לומר געינו כבהמות וכו', ומיד התחילו עננים ורוחות לעלות ש"ל והארץ בדרוש וז"ל שאמר בדרוש שמן הדין חייב האב לזון ולפרנס את בניו עד היותם כבן שש שבע שנים ואח"כ אם יש לו, גם שמן הדין אינו חייב, עכ"ז מצד שיש לו, ב"ד מחייבים אותו לפרנס את בניו מפאת הצדקה ואם אינו רוצה ראוי להכריז עליו שהוא כעורב אכזרי שאינו מרחם על בניו, והנה הקב"ה אבינו ויש לו במה לפרנס ועוד מכח הצדקה ואם אינו רוצה הנה הוא ידוע הדין, והטיח ח"ו דברים כלפי מעלה בחסידותו שהיה חסיד גדול ותורתו אומנתו, וכשמעם הקהל געו בבכיה גדולה אשר כמוה לא נהייתה, ודרש ג"כ בלי ערביי והניח אפר על ראשו ועל ס"ת וגעו כל העם בבכיה ונכנע לבם לאביהם שבשמים וכו' וכו', המעשה ארוך וסוף נענו בגשמי רצון".

את ההערצה הרבה שרחשו לרב רוי"ה זיע"א ולספריו ניתן לראות מתוך ההקדמה לספרו "צוף דבש" שנדפס באמשטרדם בשנת תע"ח (נדפס מחדש בדפוס צילום בשנת תשכ"ח), "ספר צוף דבש אשר חבר הנשר הגדול מר קשישא גוזר ים החכמה לגזרים חסיד עניו קדוש יאמר לו, החכם השלם הדיין המצוין האלוף התורני כמוהר"ר וידאל הצרפתי זלה"ה אבי"ד ור"מ בק"ק פאס יע"א עיר ואם בישראל ומיושבי בית דינו הדנים לפניו הוא כמוהר"ר אהרן בן חיים זלה"ה בעל קרבן אהרן, בן הרב הגדול הדיין המצויין כמוהר"ר יצחק הצרפתי זלה"ה בן הרב הגדול גוזר ים החכמה לגזרים נר ישראל אשר מאור תורתו העולם זורחת, עמוד הימני, פטיש החזק בוצינא קדישא כמוהר"ר וידאל הצרפתי זצוק"ל, על פסוקי התורה מיוסדים על אדני פז ועל הקו היושר הוטבעו נטעיו נטעי נעמנים. ומחובר עמו עוד שלשה חבורים מהמחבר הלז הי"ה מגלת סתרים על מגילת אסתר והצעת רות על מגילת רות ואוצר נחמד על תהלים וכוונתו רצויה לזכות את הרבים. והרב המחבר ז"ל הוא זקנו של החכם השלם הרב

המחבר ספר נימוקי שלמה זלה"ה וגם זקנו של החכם השלם הרב כמוהר"ר אהרן צרפתי המחבר קונטרס אחרון בזה הספר הנקרא משגב האמהות עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם".

אותה הערצה ויראת כבוד מפני גדולתו ניכרת גם מתוך הסכמתו של הרה"ג מוהר"ר יעבי"ץ זצ"ל לספרו של רוי"ה זיע"א "אמרי יושר", המובאת בספרו של הרב יוסף בן נאים זצ"ל במלכי דרבנן (דף ל', ע"ב):

"האח האח ראתה עיני שמעה אזני ותבן לה שמח לבי ויגיל כבודי אף גילת ורנן בהגלות נגלות חמדה גנוזה ספונה וצפונה מגילת סתרים תורה חתומה ניתנת זה יותר ממאה ועשרים שנה היתה בקרן זוית מונחת וטמונה מעשה ידי אמן ספר כתב איש רב וגדול אשר העיר העדינה עיר גדולה של חכמים ושל סופרים פאס יע"א קריה נאמנה הרה וילדה וגידלה שעשועיה חכמות בחוץ תרונה הלא הוא החה"ש דו"מ הרב המובהק סבא דמשפטים נר ישראל החסיד העניו כמוהר"ר וידאל הצרפתי זצוק"ל בנו של החה"ש דו"מ בנן של קדושים גזע ישישים כמה"ר יצחק הצרפתי זלה"ה בלא"ץ החה"ש דו"מ הרב המובהק גוזר ים החכמה לגזרים אבי התעודה כמוהר"ר וידאל הצרפתי זצוק"ל גזע ישישי חכמי קאשטיליא המגורשים זלה"ה, והוא חיבור נכבד וביאור נחמד על מדרש רבה ד"ה חמשה חומשי תורה וזה שמו אשר יקרא אמרי יושר שכן קראו המחבר זלה"ה אשר עלה אל האלקים בשי"ה ושייט ליצי מה נעמו מה יפו מה מתקו מה נמלצו אמרי יושר ישרים משמחי לב עשויים באמת וישר וכתוב יושר דברי אמת ותהי האמת נהדרת בפירושים נאים ודקדוקים יפים להבין וליישב דבר דבור על אופניו ולהשיב אמרים אמת:

והנה כל הרואה דברי חיבור זה בהשקפה אי יעלה על דעתו שאינו אלא מפרש שטחיות הבנת הדברים בלבד, והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב דהאי תנא ירושלמא הוא דנקט לשון קלילא ושונה לתלמידיו דרך קצרה מקצר ועולה אוכל התוך וזורה הקליפות ודבריו דברי חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות על כן היו דבריו מעטים והמה מרובבות מאליפות והיי פרו למאכל ועלהו לתרופה וציצו ופרחו בשמים ראש מר דרור נוטפות כל שוגה בו יחכם ואמור יאמר כלך אצל יפות והרוצה ליהנות יהנה בהתיישב דעתו לעיין בו במתון כדרך שמעיין בדברי רש"י ז"ל ואז ימצא מרגוע ויתורצו לו הקושיות שיש במאמר ולבבו יבין ויבחין מה הוקשה לתז"ל בכתוב והיאך יתיישב המקרא כמין חומר על פי דרשתם:

אתם גם אתם כל בני ברית בואו אחי בואו ריעי ועיניכם תחזינה מישרים נכוחים למבין וישרים כאור החמה שבעתים מאירים ומוזהרים וישרים כל מעגל טוב להבין לבב אמרים שפתותיו דובבי נובבות ונופת תטופנה והנה תסובינה ובהיכלי מלכים מאן מלכי רבנן תבואינה והממלכה נכונה היתה לראש פינה כל מבין עם תלמיד בדבריו יפרח כשושנה, ובאמריו תהיה לו עדנה ופתי יערים ויחכם עוד בעדות ה' נאמנה: ובכן אשר יתן לכסף מוצא ויזיל זהב מכיסו להביא חיבור זה לבית הדפוס להיות מיקרבה הנייתה על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון עליו שנו חכמים בלשון המשנה כל המזכה את הרבים זכות הרבים בו ואגב ריהטא דחיבור הנז' יודפס ג"כ חיבור ביאור של הרב על מגילת איכה כי שאר המגילות כלם נדפסו עם ספר נימוקי שמואל של מהר"ש הצרפתי זלה"ה נכדו של הרב הנז' זלה"ה, ואני תפלה לנורא עלילה יחיש גאולה, נאם סבא דשף מדוכתיה ואיעכול ניביה וכמה עקי והרפתקי עדי עליה ונפלו

בעדביה כרע גחין ומצלי קדם אלהיה דליהוי בסעדיה בשגיאות טובה מר קטינא זוטרא
וזעירא יעקב כי קטון הוא בלא"ץ הרב המובהק החסיד כי קדוש הוא לאלקינו
כמוהר"ר ראובן אבן צור זלה"ה".
כזאת היתה התערכה וההערצה לרבנו רוי"ה זיע"א, ואכמ"ל.

ב. רבי וידאל –

שיטתו בביאור חמישה חומשי תורה

1. התבססות על פרד"ס

פירושו של רבי וידאל זצ"ל לחמישה חומשי תורה מקיף את כל ענפי הפרד"ס,
כשהמקור המרכזי לשאיבת פירושו הוא ים התלמוד והמדרשים. הוא מצטט דברי
חז"ל, מבאר אותם, מיישבם במקומות הצריכים יישוב, מגלה אפיקים חדשים בהבנת
דבריהם, והכול הוא עושה מתוך פלפול של גאון בקי וחרף ומתוך אמונה תמימה של
צדיק עניו וחסיד. בפירושו מביא רבנו דברים מחכמת הפילוסופיה או מחכמת הבריאה
או מדברי חכמי הערבים, שאת דבריהם הכיר. דברים כאלה הובאו לשם הבלטת רעיונות
נשגבים שבפירושי חז"ל באותה דרך האפיינית לחכמים הנערצים עליו: רמב"ם,
אברבנאל, בעל העיקרים ואחרים. אחד החידושים בפירושו לתורה הוא הסתייעות
בהלכה, כדי לפרש סוגיות שאינן הלכתיות.

2. דרך הקיצור

בפירושו של רבנו בולט הקיצור. לעולם לא יאריך במקום שיש לקצר. את דברי חז"ל
מביא הרבה פעמים ברמו, וכמי שמניח שהקורא בקי בדברי חז"ל, בתלמודים
ובמדרשים, הוא מביא רק תחילתו של המדרש ופעמים רק איזכור. אחת הדוגמאות לכך
היא בפירושו לריש פרשת וירא. כדי לפרש את עניין ההתגלות לאברהם באלוני ממרא,
ולענות על השאלה, האם היו אלה שני מראות או מראה אחד, מציין רבנו את הקשר בין
מחלוקת רמב"ם ורמב"ן בעניין זה עם המחלוקת המצויה בגמרא, וכה אמר:
"במחלוקת שבין הרמב"ם והרמב"ן, יובן החילוק שיש בין שבת פרק מפנין ובין
מציעא פרק השוכר, דבשבת ס"ל כהרמב"ן, דוירא לחוד, וישא עיניו לחוד. אבל במציעא
ס"ל דהכל אי". הכוונה היא לדעתו של הרמב"ם במו"נ ב' פמ"ב, ששני המראות
המובאים בפרק י"ח: "וירא אליו ה' באלני ממרא..." (פסוק א): "ווישא עיניו וירא והנה
שלשה אנשים נצבים עליו..." (פסוק ב), מראה אחד הם. פסוק א הוא כלל, ומפסוק ב
ואילך הפרט. ובלשונו של רמב"ם שם:
"כי כאשר הקדים כלל והוא שהשם נראה אליו, התחיל לבאר איך היתה ההיראות
ההוא. ואמר שמתחילה ראה שלשה אנשים ורץ ואמר מאמר אליהם..."
לעומתו רמב"ן סובר, שאלה הם שני מראות נפרדים. תחילה נגלתה אליו השכינה,
ואח"כ באו אליו המלאכים.

בשבת קכ"ז, ע"א מובא: "א"ר יוחנן גדולה הכנסת אורחין מהקבלת פני השכינה
דכתיב ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך וגוי. א"ר אלעזר בא
וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. מדת בשר ודם אין קטן יכול לומר לגדול המתן
עד שאבא אצלך, ואילו בהקב"ה כתיב: ויאמר אדני אם נא מצאתי וגוי".

בבבא מציעא פ"ו, ע"ב מובא: "אמר רבי חמא בר חנינא: אותו היום של יום שלישי של מילה של אברהם היה ובא הקב"ה לשאול באברהם. הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה, כדי שלא יטריח אותו צדיק באורחים. שדרי לאליעזר למיפק לברא, נפק ולא אשכח. אמר: לא מהימנא לך. היינו דאמרי תמן לית הימנותא בעבדי. נפק איהו חזייה להקב"ה דקאי אבבא, היינו דכתיב: 'אל נא תעבר מעל עבדך'. כיון דחזא דקא אסר ושרי [אברהם את מילתו] אמר לאו אורח ארעא למיקם הכא. היינו דכתיב: 'וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם'..."

א"כ, לפי הסוגיא בב"מ כל המראה היה אחד. כיון שראה הקב"ה דקא אסר ושרי, אמר לאו אורח ארעא למיקם הכא. ואז, וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים, וזה כרמב"ם ז"ל. לעומת זאת, מן הסוגיא בשבת ברור, שהיו שני מראות, כרמב"ן ז"ל. מובן שהלומד חייב למצוא את המחלוקת בין רמב"ם לרמב"ן, לקשר בין מחלוקת זו לבין הדיעות בגמרא, ואז להבין את המשך פירושו של רבנו. דוגמא אחרת היא, כשהוא מתייחס לדברי המתרגם על הפסוק בבראשית כ"ט, יז "ועיני לאה רכות" – "יאין". שם הוא מביא: "או שתירגם כפי הכוונה, לא עפ"י הלשון, והוא מ"ש בפרק יש נוחלין". גם כאן יש לעיין בפרק הנזכר (ב"ב קכ"ג, ע"א), ורק אז יש למצוא את הקשר בין המובא שם ובין המובא בתרגום.

בסוף פרשת בהעלותך, באחד מפירושו לדברי ה' אל אהרן ומרים, מביא את דברי חז"ל על מעלתה של הענווה: "והוא כסברת ריב"ל פ"ק דע"ז, והנכון כגירסת ירושלמי דענוה גדולה מכולן", והכוונה למובא בע"ז כ', ע"ב: "ופליגא דריב"ל, דא"ר יב"ל ענוה גדולה מכולן שנאמר: 'רוח ה' אלקים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים' [ישעיהו ס"א, א]. חסידים לא נאמר, אלא ענוים, הא למדת שענוה גדולה מכולן". ותוספות שם, ד"ה "ענוה", מביא: "בירושלמי דשקלים גריס איפכא, יראת חטא מביאה לידי ענוה, וקא סבר כריב"ל דבסמוך דאמר ענוה גדולה מכולם" [תוספות נוקט גירסא אחרת מהמצויה בידינו]. וכך הרבה בפירושו.

דרך אחרת בנתיב הקיצור שבפירושו של רבנו היא ההפניה למפרשים אחרים, או לעניין אחר, שממנו מתבאר העניין הנדון, וגם כאן רב הנסתר על הנגלה. בהתייחסו ל"אשר כברכתו ברך אותם" (בראשית מ"ט, כח) הוא מביא באחד מפירושו: "או אשר כברכתו ברך אותם ע"ד מ"ש רלב"ג על ויהי כי זקן יצחק". רלב"ג מבאר ב"ויהי כי זקן יצחק" (ברי כ"ט, א), שהמברך יכול לברך רק באותו עניין שהמתברך כבר התברך בו ע"י הי"ת. א"כ, אומר רבנו, קח פירוש רלב"ג משם והביאנו לכאן, לברכת יעקב. בביאור הקושי במלים "חקת עולם", בקשר למנורה שבפרשת תצוה (שמי כ"ז, כא), מציע רבנו פירושים שונים, ובסוף פירושו הוא מציין: "עיקרים יין מאמר ג"י בלי לציין תוכן פירושו. בבדיקה בדברי בעל העיקרים מתברר, שהוא נותן למלים "חקת עולם", פירוש שונה מהמקובל, וזו לשונו של בעל העיקרים שם: "וכן חוקת עולם אינו מורה בהכרח שיתמיד זמן בב"ת, שהרי במנורה נאמר בה חוקת עולם לדורותיכם [ויקרא כ"ד, ג] ויש לה הפסק משחרב בית המקדש ועד עתה".

בעניין ז' נרות המנורה בריש בהעלותך הוא מביא: "וע"ז יבא מנין ז', ע' בר ששת סימן ת"י", כשהכוונה היא לשאלתו של ריב"ש בסימן זה, והלא רק ששה נרות פונים אל מול הנהר האמצעי? ועוד הרבה מצוי אצל רבנו על הדרך הזו של פירוש עניין ע"י הפניה לפרשן אחר, ואפילו לא על אתר.

3. פירוש עניין באמצעות עניין אחר

הרבה פסוקים מתבארים ע"י רבי וידאל זצ"ל ע"פ קישורם לעניין אחר, כשפעמים נראה לכאורה שאינו קשור לנושא הנדון. רבי וידאל זצ"ל משתמש הרבה במונח "ע"ד", בבארו עניין על-ידי עניין אחר. לדוגמא: בביאור המובא בריש פרשת וירא "אדני אל נא תעבור מעל עבדך" (י"ח, ג) הוא כותב: "קרה כאן מה שקרה לפילוסוף, אמר שלום עליכם זקנים ור"ג בראש כולם". דבר הפילוסוף והחכמים מובא במסכת דרך ארץ רבה פ"ה: "והיה הפילוסוף מחשב בדעתו ואומר: היאך מבוזה את ר"ג, כיון שהגיע אצלם אמר להם: שלום עליכם חכמי ישראל ולר"ג בראש", קח מעשה זה ופרש בו את קריאתו של אאע"ה "אדני אל נא תעבור".

בביאור ציוויו של יצחק לעשו "שא נא כליך..." (כ"ז, ג) רואה רבי וידאל זצ"ל קשר למובא בב"מ פ"ה, ע"ב, בדורשי שבין ר' חנינא ור' חייא. שם מתאר ר' חייא את כל פעולותיו, כדי שלא תשתכח תורה מישראל. כך יצחק מצווה את עשו לעשות פעולות רבות כדי לזכותו בהרבה מצוות. בריש פרשת כי תשא מביא רבי וידאל את ההיזק הנובע מן המניין וז"ל: "כי בהיות פרטיות והגבלה, כוחות הדין יקומו ויקטרגו והדין יחייב עונש, ע"ד 'בתוך עמי אנכי יושבת' [מל"ב ד', יג]", וכונתו למובא בעניין זה בזהר [נ"ח, סט, ע"ב]: "ימאן דעייל רשיה בין עמא, לא ישגחון עליה למידן ליה לבישי". דוגמאות אחרות: "יושמי ה' לא נודעתי להם" (שמות ו', ג) ע"ד הנותן מתנה לתינוק, צריך להודיעו לאמו [שבת י', ע"ב], ובפרשת בהעלותך, בעניין לקיחת הלויים במקום הבכורות לעבוד עבודת ה' הוא מביא: "וכדי לחוס על כבוד הבכורות באו כל ישראל בכינופאי, כדי שלא יראה חסרונם, ע"ד ימי האיש אשר ארש אשה" [דברים כ'] לחפות על בעלי עבירה [סוטה מ"ד, ע"א]. ועוד הרבה.

4. פירושים רבים לעניין אחד

אחד מנתיבי פירושו של רבנו זצ"ל הוא הבאת יותר מפירוש אחד לעניין אחד. צירוף הפירושים גם יחד נותן תמונה שלמה של העניין ושפע רעיונות רוחניים הנובעים מאותו פסוק, קטע או עניין. מכיוון ששיטה זו בפירושו מצויה הרבה אצל רבי וידאל, נביא לה מספר דוגמאות.

בבראשית י"ח, יז, "המכסה אני מאברהם", כתב: "הנה במבול הודעתי לנח ולא התפלל, גם עתה כן יעשה אברהם. או שאני אברהם, ונברכו בו כל גויים, ומשלים לזולתו, והוא יתפלל. או אני רוצה שנברכו בו כל גויי סדום ולז"א כמסתפק, כדי שלא יתייאש". על המלים "ויקרא למקום" (ל"ה, ז) הוא שואל: "הנה כבר בפרשת ויצא קראו (כ"ח, יט)? אלא נאמר הנה שהוא לשון תפילה להקב"ה שנקרא מקום. או שלמעלה קראו בית אל וגם לוז, שכן אמר 'ואולם לוז שם העיר לראשונה', ועתה העתיקו לבית אל. או כי נגלו ממש אליו לזה קרא בספק, אבל עתה שאמר לו הקב"ה 'ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך' אימת שבית אל הוא כי כן קראו האל, ומזה יראה חילוף החקירה לקבלה". על "ולא תונו איש את עמיתו" (ויקרא כ"ה, יז) הוא מפרש את סיבת החזרה על אזהרה זו (אחר שכבר נאמרה אזהרת 'לא תונו' לעיל בפסוק יד): "או להורות חלוקי דין אונאה בין שתות ליותר משתות. הראשון מדבר בא' ועכשיו מדבר בא'. או בא להזהיר אף על פחות משתות שיש איסור בדבר, אע"פ שאין שם חזרת ממון. או הכפל שההונאה היא, או

בקצב המעות, או בנתינה לחבירו פירות רקובין, או יין מזוג במים. או ב' סיבות יש לאיסור זה, א' היותנו בני אב אחד. גם בני אל אחד 'הלא אב לכולנו הלא אל אחד בראנו מדוע נבגוד איש באחיו, הביטו אל אברהם אביכם".

נראה לנו שאחת הדוגמאות הבולטות ביותר בהמחשת הגיוון בפרשנותו של רבנו זצ"ל, תוך הבאת כמה פירושים, מצויה בפירושו לבראשית ט', יד, יז. בפסוק יד כתיב: "ונראתה הקשת בענן וזכרתי", ובפסוק טז "והיתה הקשת בענן וראיתה לזכר". כדי לעמוד על ההבדלים בין שני הקטעים וכן כדי לבאר את השוני בין "ונראתה" ל"והיתה", הוא מביא לא פחות מחמישה פירושים, וזו לשונו: "כפל ונראתה הקשת והיתה, או כי הקשת יראה באויר, או בענן. פעם יתאחר, פעם יוסר מיד, זהו ונראתה לבד ולא תמשך. או כמ"ש בספר אותות עליונות [ראה מו"נ ח"ב, פי"ד-ט"ו], כי לפעמים יראה הקשת בלילה מניצוץ הירח, זהו ונראתה. 'והיתה' – ביום. או כמ"ש שבדורו של חזקיהו לא נראתה [ב"ר ל"ה, ב], לרמוז שיהיה הפסק בהראותו. לז"א והיתה, אחר הפסקה והעלמה. או ונראתה בדין ורמוז להתעוררות רחמים למעלה, זהו והיתה וראיתה, כי גווני הקשת הלבן והירוק הם רחמים, וזהו בענני ענן, הדין. ונראתה קשת הרחמים. או בעלי הקבלה אמרו, שינהירו ויזהירו גווני הקשת כשיבוא המשיח" [זהר נח, ע"ב, ע"ב].

5. פירושים ע"פ ההלכה

רבי וידאל זצ"ל מבאר הרבה סתומות בתורה ע"פ ההלכה. את משמעות דברי אברהם "גר ותושב אנכי עמכם" (ברי כ"ג, ד) הוא מבאר ע"פ המובא בב"ב מ"ב, ע"א דהמחזיק בנכסי הגר קנה, א"כ הכל שלהם. קידושי רחל לא היו קידושין (ברי כ"ט, כד), כי הם היו בבחינת קידושי מלוה (קידושין ו', ע"ב); "ולקחתם מפרי הארץ" (במדבר י"ג, כ) גילה מ"ש "בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא" (משנה ברכות ו', ב). "ברוך תהיה מכל העמים" (דברים ז', יד) כמ"ש אח"כ "ואכלת את כל העמים", כי שור של ישראל שנגח נכרי פטור (ב"ק ל"ח, ע"ב) ועוד הרבה.

6. הבאת פרשנים – יישוב מחלוקות והכרעה ביניהם

מלבד פירושי חז"ל בתלמודים ובמדרשים שעליהם נסמך רבנו וממעינים שמה, מביא הרב וידאל זצ"ל פירושים רבים של פרשנים ופוסקים קדומים ומאוחרים, ובהם: אונקלוס, רס"ג, רש"י, ראב"ע, רמב"ם, רמב"ן, רבנו בחיי, העקידה, אברבנאל, חזקוני, הרא"ם, ר' יואל בן שוועיב, חידושי צרפת, ר"ן בדרשותיו, בעל העיקרים, סמ"ג, ריב"ש, רלבי"ג. רבנו מצטט אותם, מביא טעמים לפירושיהם, מאיר צדדי המחלוקת שביניהם, ופעמים אף מכריע בין הפירושים. מכיוון שגם נתיב זה מצוי הרבה בפירושו של רבנו וידאל זצ"ל, נסתפק בדוגמאות אחדות:

בביאור עונשה של אשת לוט (י"ט, כו) הוא מביא דעת חז"ל [ב"ר מ"ט, ה], שאשת לוט הפכה לנציב מלח. לאחר מכן הוא מביא דעת רלבי"ג, ש"יתהי נציב מלח" שב אל האדמה, שהאדמה הייתה נציב מלח. לאחר דיון בדברי רלבי"ג הוא מביא הוכחות ברורות וחותכות לדעת חז"ל.

בביאור הסיבה לסתימת הבארות ע"י הפלשתים הוא מביא דעת רש"י שסתמום מפני הגייסות, ואח"כ נותן טעם אחר, שמטרת הפלשתים הייתה גירוש יצחק.

במספר הקפיצות שקפצה הדרך ליעקב בריש פרשת ויצא מביא דעת הגמרא (חולין צ"א, ע"ב; סנהדרין צ"ה, ע"ב), ואח"כ מביא דעת המדרש (ב"ר ס"ט, ז), וכן את פרקי ר"א פלי"ה וכן את דעת רמב"ן. הוא מבאר כל דיעה ואין בו ניסיון להכרעה. בסיפור מעשה דינה (ברי ל"ד) הוא מביא את דעת רמב"ם (הלכות מלכים ט', יא), שאנשי שכם "נתחייבו לבלתי דונם אותו". ומביא קושיית הרמב"ן, שכן נח יכול לסלק עצמו מהדין. ומיישב "דהיינו בדין של טענות, אבל כאן מה טעם יש לזה, ולזה נתחייבו". במצוות מחצית השקל, בריש פרשת כי תשא, הוא מביא את השאלה הידועה איך זה ששאל לא נתן כופר בפוקדו את בני". הוא מביא את יישובו של אברבנאל, כי כאן פקדם לגולגולתם, ובמפקד שכזה הוצרך כופר, אבל פקידה בלי גולגולת יאמר הצביעו או די בבזק (ומביא חיזוק לשיטה זו בדעת רש"י). אח"כ מביא דעתו, שהיא שונה מן התירושים הנ"ל: "ואני אומר כי הכתוב לא הקפיד אלא בהווה, לפי שהיו נאחזים בעוון העגל, ולא יעמוד אדם במקום סכנה שהוא המנין, ולזה דייק כל העובר עבירה, יתן תרומת ה'". זוהי דרכו של הרב וידאל ביחסו לפרשנות שקדמה לו.

7. פירוש ע"פ סוד, רמז וקבלה

מפירושו לתורה ניתן לראות את רבנו זצ"ל לא רק כפרשן התורה, אלא גם כשוחח ביים רזי הסוד והקבלה. פירושו לבראשית הוא בעצם דרשה נאה לזיווג חתן וכלה שנשענת בחלקה על דברי הזוהר בעניין נשמות האדם שנבראו זוגות זוגות. כדי לבאר את משמעות השינוי בלשון בעניין הקשת. — "ונראתה" (ט', יד) כנגד "והיתה" (ט', טז) הוא מביא באחד מפירושיו את דברי הזוהר נח, ע"ב ע"ב: "א"ל ההוא יודאי, כך אמר לי אבא, כד הוה מסתלק מעלמא, לא תצפי לרגלי דמשיחא עד דיתחזי האי קשת בעלמא מתקשטא בגווי נחירין ויתנהיר לעלמא, וכדין צפי ליה למשיח". כדי לבאר את הייחוד שבזכות אבות הוא מביא בסוף פרשת תולדות: "י"ל דהארת זכות אברהם בשל יעקב ויעקב בשל אברהם יתנוצץ כפלי כפלים והזכות יתרבה לאין קץ, עפ"ד משער מהות והנהגה מפרד"ס". כוונתו היא לספר "פרדס רימונים" להרב המקובל האלקי משה קורדובירו זצ"ל. ע"פ הזוהר מבאר רבנו גם את הסיבה שלא היה יסוד בחלקו של יהודה, "כי לפי שאמר יהודה על יוסף שהוא מידת יסוד ילכו ונמכרנו לישמעאלים והפרידו, לזה לא היה יסוד בחלקו" (זהר, ויחי, רנ"ט ע"ב בהשמטות), וכן הרבה.

8. נתיבים אחרים

רבנו וידאל זצ"ל מטפל בפירושו גם בכללי דקדוק. דברי חז"ל בב"ר מ"ח, בעל הפסוק "ואחר עורי נקפו זאת" (איוב י"ט, כו): "אמר אברהם, אחר שמלתי עצמי, הרבה גרים באו להדבק בזאת הברית", נובעים, לדעתו, מן הקושי הדקדוקי שיש במעבר מלשון רבים, "נקפו", ללשון יחיד, "זאת". "ולא נשא אותם הארץ" (ברי י"ג, ו) — "ארץ" נמצא לשון זכר "נעתם ארץ" (ישעיהו ט', יח) וגם לשון נקבה, לקח הנה לשון זכר לומר, שהגבירה כוחה המקיאה והדוחה בזכר. את השרש הטמון במלה "בגפו", "אם בגפו יבא" (שמות כ"א, ג), הוא מוצא בנאמר ביחזקאל ל"ח, ט, "וכל אגפך סביב" או בשורש גפף, ומשמעות "אם בגפו" היא: "אם עם אשתו יבוא". וכך עוד הרבה פירושי כתוב הנעזרים בדקדוק או בתחביר.

גם בלשונות אחרות, ובייחוד בלשון הספרדית, ששלט בה היטב, השתמש רבנו כדי לבאר עניינים בכתוב, הדורשים תרגום מדויק. כך בדורשי שבין אברהם לקבי"ה בעניין סדום (י"ח, כז) וכן בפרשת דינה (ל"ד, כה) ועוד.

גם פילוסופיה מצויה אצל רבנו בפירושו. יש שדוחה אותה מפני שהיא אינה מתיישבת עם דברי חז"ל, כמו בתחילת בראשית, שם הוא מביא דעת חז"ל והזהר, שהנשמות נבראו מקדמת דנא, כנגד דעתם הנפסדת של הפילוסופים שהנשמות מתחדשות הן. ויש שהוא מאמץ דעת הפילוסופים, כשהיא מתיישבת עם הרעיון, שאותו הוא מביא, כמו בתחילת פרשת משפטים בציינו "על בריות פחותות, שאף מהם יראה כבודו יתברך, כן מהמשפטים, אף שחומרם שור וחמור, כיון שהן סיבה להשרות שכנתו, גדלו מאד". גם מענייני רפואה לא משה ידו (פרשת תזריע ועוד) וכן מעניינים שבחיי יוס"ם: "יאמרו עובדי האדמה כי התועלת שעושה רויה אחת של גשמים לא יערכנו עשרה בני אדם" בהתייחסו לדברי הכתוב בפרשת עקב, "למטר השמים תשתה מי"ם (דברים י"א, א).

9. לקחי מוסר ודברי חינוך

בגוף הפירוש משלב רבנו רעיונות נפלאים ולקחי מוסר וחינוך כמוכרחים ונמשכים מן הכתובים גופם. בהקדמה קצרה זו אנו נעבור כמדלגים על ההרים, ונציין אחדים מרעיונות אלה:

אדם חייב להתרחק מן הכיעור ככל שאפשר (ברי י"ב, ה), וגם מחברה מקלקלת (שם י"ג, ו), יש להעניש את הרשעים אף במחיר ניתוח מכאיב, כמו שאבר מעופש לא יתרפא אלא בחיתוכו (ברי י"ט, א; במי כ"ה, יג), האדם מושגח על כל צעד ושעל (ברי כ"ד, ב; כ"ז, ג. ועוד הרבה), השכר לצדיק הוא מופלג ללא הגבלה (כ"ו, ב), העושר הוא חיצוני לאדם (שם שם, ג), בהצטרפות זכות האבות לבנים הזכות תתרבה לאין קץ (שם כ"ז, ג), לצדיק לא יאונה רע (שם כ"ט, יז), גדר השלם הוא גם בלי תוספת (שם ל"ד, כא), כבודו של ה' ויקרו מתגלים בכל הבריאה, גם בבריות הפחותות ביותר (שמות כ"א, א), ה' רצה שקרבנו של עני יהא מהודר, ולא מדוקדק בזוי (ויקרא א', יז), הגויים מתנהגים ע"פ הטבע, אבל היהודי בהשגחה (שם י"ג, ב), חולי הגוף קשור בחולי הנפש (שם שם, ג), לא יאות לישראל הרחמנים לאכול דם המאכזר (שם י"ז, י), עשיית מצוה, אפ"י מעט בהרבה פעמים ובהתמדה, עדיפה על עשיית מצוה גדולה בפעם אחת (במי ה', לא), יראי ה' לא יתעסקו בדבר שאינו שלם וקיים תמיד (ריש בהעלותך), ה' עשה את עשיו ויעקב שונים בגוף כדי שיתרחקו זה מזה (דברים ז', ז), תורה, היכא דאיכא למדרש דרשינן (שם כ"א, י), כל מחנה איבריו של האדם צריכים להיות קדושים (שם כ"ג, טו), האדם צריך לשבח את ה' גם על זכות שנתנה לו להתפלל לבוראו (שם כ"ו, י), התשלום של האדם על החסד שעשה ה' עמו בבריאתו הוא לימוד תורה (שם שם, יט).